

אות

כתב עת לספרות ולתיאוריה

10 גיליון
2020 סתיו

עורכים מיכאל גלזומן, מיכל ארבל, אורי ש. כהן
חברי המערכת חן אדלסבורג, גיא ארליך, איל בסן
מערכת מייצגת מיה ברזילי, אדריאנה ג'ייקובס, אבנר הולצמן, חנה נוה, מנחם פרי, חנה קרונפלד,
ורד קרתי שם-טוב, נעמה רוקם, עוזי שביט
עריכת טקסט דינה הורביץ
עריכה גרפית מיכל סמוי-קובץ ויעל ביבר, המשרד לעיצוב גרפי באוניברסיטת תל אביב

על העטיפה: חן שיש, "אות 10", אקריליק על נייר, 2020

אות הוא כתב עת אקדמי שפיט היוצא אחת לשנה (שנתון) מטעם מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית,
אוניברסיטת תל אביב
המאמרים המתפרסמים בכתב העת **אות** עוברים הליך שיפוט ומבוססים על כללי המחקר האקדמי

ISSN 2707-5680

© 2020 כל הזכויות שמורות למערכת אות, מרכז קיפ לחקר הספרות והתרבות העברית, בניין רוזנברג, אוניברסיטת תל אביב,
תל אביב 6997801

ot.kipp@gmail.com

הוצאת הקיבוץ המאוחד, ת.ד. 2104, בני ברק
נדפס בדפוס סדר צלם

”האירוע” במחשבה הקונטיננטלית בת זמננו:

הקדמה

אייל דותן

דומה שהמאה העשרים ואחת עברה לדבר בשפה של אירועים; היא עושה עניין מכל דבר, מצונאמי ועד בריטני ספירס, אומר סלבו ז'יז'ק בתחילת הספר הנושא את הכותרת *Event*, ”אירוע”. אין ספק שהאשמה בכך נעוצה במידה רבה באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות, שאוהבים לארוז כך את ההתרחשויות ועל פי רוב גם מעצימים אותן הרבה מעבר לחשיבותן היחסית. ואולי יש כאן גם עניין רחב יותר השייך לצייטיגייסט שלנו ולנהייתו אחר אירועים גדולים מהחיים. לכן אין תימה בכך שז'יז'ק, אחד הפילוסופים הבולטים של תקופתנו, החליט ”לעשות סדר”: להגדיר מהו אירוע הראוי לשם ”אירוע” ומה רק מתחזה לכזה. אבל קריאה בספר מצביעה על שתי מוטיבציות נוספות. מוטיבציה אחת היא פוליטית, אידיאולוגית: ז'יז'ק מתאוה, מתוך מפח נפש הולך וגובר, להתרחשותו של האירוע בה”א הידיעה, שליידו יחווירו כל האירועים האחרים – לקריסת הקפיטליזם ולעלייתו של סדר חברתי חדש, טוב וצודק יותר. המוטיבציה השנייה היא תיאורטית: למושג ”אירוע” יש גרסה רבת-השפעה: טראומה. במאה העשרים הלכה גרסה זו והתבססה בעקבות המחשבה הפרוידיאנית, והפסיכולוגית בכלל, ואף אומצה במחשבה הביקורתית כקטגוריה הכרחית להבנת הסובייקט, כשלפגיעה המינית ולהלם הקרב נוספה השואה כטראומה קולקטיבית. מושג זה מיצה את עצמו מבחינה תיאורטית ופינה את מקומו להתבוננויות מרחיבות יותר על אירועים ועל מעורבותם של אינדיווידואלים בהם. ואכן, לנוכח ולצד וכנגד ז'יז'ק עומדת שורה ארוכה של הוגים ותיאורטיקנים העוסקים באותה בעיה מטאפיזית-פרשנית של האירוע, והוא מתכוון להתווכח עם כולם, ובעיקר עם הבולט שבהם – ז'יל דלז.

סלבווי ז'יז'ק (צילום: Sahan Nuhoglu / Shutterstock.com)

בהקדמה קצרה זו לפרק הפתיחה של ספרו של ז'יז'ק אני מבקש להציג את הדיון במושג האירוע במחשבה הקונטיננטלית ולסמן את ההסכמות והמחלוקות העיקריות בו – במחיר של פופולריזציה בלתי נמנעת. בדיון זה קיימים שני מחנות מובהקים. במחנה האחד נמצאים אלו הסבורים שכדי שהתרחשות מסוימת תכונה "אירוע", וכדי שתיבחן ככזאת, עליה להיות יוצאת דופן, משנה סדרי עולם, "ראויה לשמה"; בדפים אלו היא תיוצג על ידי ז'יז'ק עצמו (המדבר בשם הפסיכואנליזה והמרקסיות), ולצדו אלן באדיו וז'אק דרידה. במחנה האחר נמצאים אלו הסבורים כי כל האירועים, גדולים כקטנים, זהים בבסיסם זה לזה וראויים להיחשב ל"אירוע", ואין כל משמעות להבחנה ביניהם או לדירוגם זה ביחס לזה. הנציג הבולט של גישה זו הוא, כאמור, דלז!

1. אפשר לחצות את שדה המחשבה הזה לשניים בכמה וכמה אופנים, אך אני מעדיף ללכת כאן בעקבות ההבחנה שמציע וולפהארט טוצ'ניג בין אירוע יוצא דופן לאירוע רגיל, וראו Wolfhart Totschnig, "What is an Event? Probing the Ordinary/Extraordinary Distinction in Recent European Philosophy", *Constellations*, 24:1, 2017, pp. 2-14. במחנה הראשון גדולה השפעתם של מרטין היידגר (ומושג האירוע המשייך, ה־Ereignis) ושל פרויד (ומושג הטראומה); במחנה השני הרשימה קצת יותר ארוכה, ופרט לדלו היא כוללת, בין השאר, את הסטואים, את אנרי ברגסון (ומושג ה־משך, ה־durée, וכן את ההבחנה בין וירטואלי לאקטואלי) ואת שפינוזה (ומושג

מחנה א: ז'ז'ק, באדיו, דרידה

מושג האירוע קשור, אצל כל אחד מההוגים, בזיקה לאוצר מילים סבוך, על פי רוב הרמטי, ולכן דיון השוואתי עלול להיות קשה ומתסכל. עם זאת, ניכר כי במחנה זה קיים בסיס הסכמה רחב שניתן להצגה פשוטה למדי: אירוע הוא התרחשות נדירה, סינגולרית, חדשה לגמרי, יוצאת מגדר הרגיל; קונטינגנטית, בלתי צפויה לחלוטין, מפתיעה, בעלת השפעה אדירה (בלתי צפויה בחלקה אף היא) ורב־ממדית בתחום שבו היא מתחוללת ועל האינדיווידואל הנוטל בה חלק; אניגמטית ומעוררת תנועה עצומה של פרשנות בדיעבד. לפני שנפנה להסביר את התכונות האלו, ואף להוסיף עליהן תכונות נוספות, יש לעמוד על הסוגים השונים של "אירועים" שכל אחד מההוגים הללו רואה כפרדיגמטי.

באדיו מאוד סלקטיבי בהתרחשויות שהוא מחשיב כ"אירועים". לשיטתו, התרחשויות הן אירועים אך ורק אם הן נמצאות בזיקה לאמת חדשה הנולדת מהן ומשנה סדרי עולם בתחומה. אירוע עשוי להתרחש בארבעה תחומים עיקריים: דת או פוליטיקה; אמנות; תיאוריה מדעית; אהבה (המהפכה הצרפתית, המצאת הסגנון המוזיקלי הקלאסי בידי היידן, הפיזיקה של גלילאו, אך גם מהפכת התרבות בסין והמפגש בין אלוואיז לאבלר).² גם דרידה בוחר בפינצטה את מה שהוא רואה כ"אירועים". הוא אמנם מתייחס לאירועים אקטואליים, כמו 11 בספטמבר, או ההדרה המסיבית של אזרחים חסרי בית מהשתתפות בחיים הדמוקרטיים של מדינותיהם, כאל "אירועים מרכזיים", אך דיונו התיאורטי מוקדש להתרחשויות מכריעות ("אירועים מוחלטים", בלשונו) המשבשות את כלכלת החליפין הבין־סובייקטיבית ומציעות משהו אחר לגמרי במקומה, למשל מחילה טהורה, מתן בסתר או הכנסת אזרחים טהורה ללא תנאים. בעיקרון, אירועים מעין אלו עשויים להיקרות בדרכם של כל אחד ואחת, בכל זמן, אך בה בעת הם גם מבנים אידיאליים של פעולה (ובמובן מסוים הם בלתי ניתנים להגשמה ככאלו) העומדים מאחורי מה שלדעת דרידה נתפס כהתנהגות האנושית הראויה. ז'ז'ק, לעומת זאת, מציע הגדרה רחבה יותר ל"אירוע". לשיטתו, לאירועים עשויה להיות חשיבות אישית ופרטית (כמו טראומות נפשיות מזה ואהבה ממבט ראשון מזה), פוליטית, חברתית, אמנותית ומדעית – למשל המהפכה הצרפתית, המהפכה הבולשביקית, מלחמת העולם השנייה, קריסת חומת ברלין, 11 בספטמבר, האביב הערבי, הפילם נואר (וכל סגנון

האימננטיות של אחדות ההווה, שגרם לו לראות אירועים בכל מקום ולא רק בתוך יוצא הדופן והחריג).

2. אלן באדיו, אתיקה: מסה על תודעת הרוע, מצרפתית: עדי אפעל, רסלינג, תל־אביב 2005, עמ' 55.

אמנותי מרכזי אחר), גילוי הפניצילין, תורת היחסות, טביעת הטיטניק. בעשרות ספריו ובמאות מאמריו של ז'יז'ק מצויות דוגמאות למכביר, ממשיות ובדיוניות, המאפשרות לראות בו את ההוגה הקרוב ביותר לתפיסה הפופולרית של תיאוריית "הברבור השחור". נפנה עתה להתבוננות מקרוב בתכונות המוסכמות על אנשי מחנה זה כנחוצות להגדרת אירוע כ"אירוע".

סובייקטיביות / אינטרפלציה. בין אירוע לסובייקטיביות יש זיקה הכרחית ובלתי ניתנת להתרה. דרידה, באדיו וז'יז'ק מסתכלים על זיקה זו כעל הזדמנות אחת בלבד, שאפשר בקלות להחמיץ; הזדמנות זו היא הקובעת אם משהו נעשה לסובייקט או לא. כפי שטוען וולפהארט טוצ'ניג, הכריכה היחד של אירוע וסובייקטיביות, התכונותם ההדדית זה מול זה, נובעות מתקווה בדבר יכולתו של האינדיווידואל, בנסיבות נדירות אך אפשריות, לחרוג במידה רבה מאוד מהסדר הקיים ומתנאי החיים שלו, ממי שהוא. אירוע הופך להיות ההתנסות בה"א הידיעה המגדירה סובייקטיביות, מה שמתווה (שוב) את הגבול שבין האדם לחיה ולשאר הישים בעולם.³

דרידה, בהשראת עמנואל לוינאס, מחפש אירועים שבמרכזם אינדיווידואל העושה את הבלתי אפשרי ויוצא מגדרו למען אינדיווידואל אחר; סובייקט הקורא תיגר על כלכלת החליפין המסדירה את המגעים בין אינדיווידואלים ומציע במקומה נתינה או סליחה ללא תנאי, הכנסת אורחים "פתוחה מראש למי שאינו צפוי ואינו מוזמן, למי שלא יבוא, למבקר הזר, לבא החדש, שאינו מזוהה ושאינו צפוי; בקיצור, לאחר לגמרי".⁴ אצל באדיו, סובייקטיביות מתכוננת אל מול אמת שהיא חילצה מתוך סיטואציה קונקרטי ונשבעה לה אמונים (למשל כאשר פאלוס ממיר את דתו בעקבות התגלות ישוע אליו בדרך לדמשק, מפסיק לרדוף נוצרים ויוצא להקים דת חדשה המבוססת על אהבה אוניברסלית). כך נוצרת התהוות גומלין בין מי שיעשה בעקבות כך לסובייקט ובין מה שיעשה בתורו (בדיעבד) ל"אירוע". רק החיה האנושית, כדברי באדיו, יכולה להשתתף באירוע, משום שרק היא יכולה לקרוא תיגר על טבעה, לחרוג מעולמה, להבחין באמת. עם זאת, אין לזהות את הסובייקט עם אדם כזה או אחר המכונה אצל באדיו "מישהו". הסובייקט האמנותי הוא היצירה; הסובייקט הפוליטי הוא המפלגה; הסובייקט המדעי הוא התיאוריה; סובייקט האהבה הוא הזוגיות. ז'יז'ק, לעומת זאת, מציג שני סוגים של אירועים יוצאי דופן: הסוג האחד הוא האירועים הטראומטיים שבהם מטפלת בדרך כלל הפסיכואנליזה, אירועים הנתפסים כמכונני אישיות ומסלול חיים

3. טוצ'ניג, "What is an Event?", לעיל הערה 1, עמ' 3.

4. בתוך ג'יבנה בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרו: שיחות עם הברמאס ודרידה, מאנגלית: רועי ברנד, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב 2004, עמ' 151.

ויוצרים את הסובייקט של הלא-מודע; הסוג השני הוא אירועים שבהם הסדר הקיים (האישי או הקולקטיבי) מתהפך על פיו, והם המוקד של הביקורת המרקסיסטית. ואכן, בהקשר של חייו החברתיים של האינדיווידואל, ז'יז'ק מדבר על אירועי "אינטרפלציה" (קריאה להזדהות) ממשית" המכוננים סובייקטיביות, אירועים שבהם האינדיווידואל חווה משבר של הזדהות עם מקור סמכות – משבר העשוי לנוע על מלוא הטווח שבין ציות מוחלט למרד אקטיבי.⁵ ככלל ניתן לקבוע כי הן אצל באדיו, הן אצל דרידה והן אצל ז'יז'ק, "אינטרפלציה" היא המנגנון המכונן את הזיקה שבין נמען לאירוע, גם אם כל אחד מהם מבין את המושג בדרכו. לעתים האינטרפלציה מגיעה מאחר מוחלט (זר המתדפק על הדלת), לעתים היא מגיעה מאובייקט מקרי, ולעתים האירוע עצמו הוא הקורא לאמץ את האמת הגלומה בו.

אונטולוגיה. בשדה המחשבה הקונטיננטלית, אחד המאפיינים המובהקים של אירוע הוא סימן השאלה המתעורר באשר להתרחשות עצמה. אירוע אינו ניתן לקביעה פוזיטיבית: עד רגע מסוים לא ברור כלל אם הוא קרה, וגם אחר כך אין מדובר בשאלה הנוגעת בעובדות אלא בשאלה אונטולוגית. כפי שנהוג לחשוב בנוגע לטראומה, גם בנוגע לאירוע ברי לכולם שהוא אינו מתלכד עם "מה שקרה", במובן הרווח באמצעי התקשורת או בבתי המשפט, משום שהוא עשוי מחומרים אחרים לגמרי. ז'יז'ק מכנה אותו "תופעה ללא יש מוצק בתשתיתה",⁶ באדיו מכנה אותו "אירוע [ש]הוא פצע במתרחש",⁷ ודרידה טוען ש"אירוע תמיד מותיר פצע במהלך היומיומי של ההיסטוריה, בחזרתיות הרגילה והצפויה של הניסיון".⁸

סיבתיות. "אירוע" יוצר (בדיעבד) את התנאים להתרחשותו, את "סיבותיו", את "הפריים" שלו (בניגוד, למשל, למחקר מדעי). טענה זו של ז'יז'ק, שמקורה בדבריו של פרויד על הטראומה, נראית פרדוקסלית, אולם קל להראות זאת במישור הפנומנלי: אחרי הכול, האם אנחנו לא פוגשים תחילה את האירוע, המפליא בנו את תוצאותיו, ורק אחר כך אנחנו יוצאים לחפש את סיבותיו? יתרה מזאת, לפני שהאירוע התרחש, הסיבות עדיין לא נתפסו כסיבות. הן ריחפו להן במעין לימבו עד שבדיעבד הן הוכרו כסיבות. אחדות מהן, כך יתברר בהמשך, סותרות זו את זו. ואכן, אחת התוצאות של תהליך רטרואקטיבי

5. מדיוניו בסרטי מדע בדיוני (כדוגמת בלייד ראנר או סולאריס) נראה כי ז'יז'ק מוכן להכיר גם בצורות אחרות של סובייקטיביות, צורות לא אנושיות – בתנאי, כמובן, שיכלו את הפרדוקסים המובנים ואת הסימפטומים הנובעים מהם.

6. סלבי ז'יז'ק, "כולם לעלות – אירוע בתנועה", עמ' 202.

7. באדיו, אתיקה: מסה על תודעת הרוח, לעיל הערה 2, עמ' 54.

8. בתוך בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרור, לעיל הערה 4, עמ' 111.

זה, שלמעשה אינו מגיע לעולם לכלל השלמה, ותמיד הוא מותיר אחריו שארית, היא יצירת היפותזות מתנגשות וערעור מעמדן הפוזיטיבי של "עובדות". התנהגות האירוע וסיבותיו מזכירות, ולא במקרה, את התנהגותו של מסמן-העל והמסמנים הכבולים אליו. האירוע הוא הזדמנות המאפשרת לנקודת כפתור חדשה להופיע ולכבול את המסמנים הצפים אליה, להשליט גרסה אחת ולהותיר לגרסאות אחרות לריב על השאריות האונטולוגיות, או לנקודת כפתור קודמת לנסות ולבסס מחדש את שלטונה.

"האירועים הינם ישויות ייחודיות, בלתי ניתנות לצמצום, 'פורעי חוק' של מצבים", גורס באדיו.⁹ דיון סיבתי נראה לו אפוא מוטעה בהקשר זה: התממשותם של אירועים תלויה ברצונם החופשי של סובייקטים. הם מגיחים אקס ניהילו מתוך הסיטואציה, וברגע התרחשותם הם אינם נכללים כלל במסגרת הידע והעובדות; לא ניתן לראותם, והם נתפסים על פי רוב כאי-סדר, כריבוי לא מאורגן (חסידי המשטר הישן בסוף המאה השמונה עשרה בצרפת ראו מולם רק כאוס ואנרכיה ואספסוף משתולל – ולא מהפכה), אלא אם כן מהמרים על קיומם ונשבעים להם אמונים. עמדה דומה, השוללת מכול וכול את הדיון הסיבתי כשמדובר באירועים, מציג גם דרידה.¹⁰

Encounter. לפי באדיו, דרידה וז'יז'ק, בגרעינו של כל אירוע ראוי לשמו יש לפחות encounter אחד – נוסח מיוחד ומועדף של היתקלות מקרית שהעסיק רבות את המחשבה הקונטיננטלית וראשיתו בדרמה היוונית (המפגש של אדיפוס ואביו על פרשת הדרכים, לדוגמה) ובפילוסופיה היוונית, אצל האפיקוראים (מפגש האטומים בריק הקוסמי, שממנו מתהווה כל היש בעולם). התרחשותו של אירוע היא לעולם קונטיננטלית: דבר אינו מבטיח אותה ודבר אינו הכרחי בתוצאותיה. הקונטיננטליות בנקודת ההתרחשות היא אפוא קונטיננטליות כפולה, כזו המופנית לעבר ולעתיד גם יחד.

אָפֶקט. אירוע עשוי לחולל קשת של אָפֶקטים – תלוי, כמובן, בנמען ובהתרחשות – מאימה וחרדה ועד אושר ונשגבות. אבל אָפֶקט אחד נכון לכל אירוע כאשר הוא, ולמעשה הוא האָפֶקט המגדיר את האירוע – הפתעה. לדברי דרידה, "האירוע הוא מה שבא, ובכואו, [הוא] בא להפתיע אותי, להפתיע ולהשהות הבנה".¹¹ "משהו מזעזע [...] משהו יוצא מגדר הרגיל", טוען ז'יז'ק;¹² משהו שלחלוטין לא היה באופק הציפיות שלנו, שלא ציפינו לו ולא צפינו אותו מגיע. במישור הגופני, הפתעה היא האָפֶקט שנמצא באמצע

9. באדיו, אתיקה: מסה על תודעת הרוע, לעיל הערה 2, עמ' 57.

10. בתוך בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרור, לעיל הערה 4, עמ' 112.

11. שם, עמ' 105.

12. ז'יז'ק, "כולם לעלות – אירוע בתנועה", להלן, עמ' 201-202.

סולם הרגשות, בין האפקטים החיוביים לאלו השליליים, אומר סילבן טומקינס; תפקידו לנקות את המערכת האפקטיבית, להשאיר (לרגע קצר) חלקה לגמרי, לאתחל אותה.¹³ במישור הקוגניטיבי, הפתעה מתחוללת ברגע של טריפת אפוזיציות, של התערבות ניגודים יחד ללא כל מסמן-על ש"יעשה סדר" ו"יעמיד אותן במקומן". ומאחר שהפתעה היא על פי רוב רגעית, היא מפנה מקום לאפקטים אחרים, שבאפשרותם לשאת (ולהגיב על) הבנות מורכבות ומפותחות יותר של הסיטואציה המתהווה.

אניגמה. אירוע הוא מקרה-קצה של הבנה ושל סימון, התרחשות חמקמקה שאינה ניתנת לתיאור אלא בצורה מתמטית, על פי באדיו, או פרדוקסלית, על פי ז'יז'ק, או אפורטית, על פי דרידה. באדיו מציע הסבר הנשען על תורת הקבוצות ולפיו אירוע הוא איבר חריג הנמצא בקבוצה אך לא נספר על ידה.¹⁴ עבור ז'יז'ק, באירוע מתרחשת פריצה של הממשי אל הסימבולי. ערעור זה של משטר הסימנים אינו מסומן, שהרי הממשי הוא בדיוק מה שחומק מכל ייצוג, מה שמסכל ייצוג. לכל היותר ייתכן רישום של פריצת הממשי כקריסה של הסימבולי באמצעות מסמן או אובייקט שיתפקדו כממלאי מקום. הסימבולי, בתורו, ימהר לכסות על עקבותיה של הפריצה, להדחיקה או למקמה בתוך מסגרת פנטזמטית (כמו במקרה של טביעת הטיטניק), או לשתף אותה פעולה ביצירת סדר חדש (כמו שקורה באותן שנים עם תנועת הדאדא). ואילו דרידה, כצפוי, מסרב לאפיין אירוע בדרך פוזיטיבית כדי לא לחבל מראש באחרות הרדיקלית, בסניגולריות העתידית של ההתרחשות, האמורה להיות בלתי ניתנת לחיזוי. מן ההכרח אפוא שגם מסמני האירוע וגם מושג האירוע עצמו יישארו פתוחים ככל האפשר, במצב תמידי של דיפראנס. אירוע ניתן למסירה רק באמצעות העקבות (הדרמטיים והזניחים כאחד) שהוא מותיר אחריו. אין דרך לדעת את האירוע במישרין. "האירוע הוא קודם כל מה שאינני מכין. הוא מורכב ממה שאינני מכיר ומזה שאינני מכיר [...] הוא נעלם, נותר חמקמק, פתוח, לא קבוע, לא ניתן לקביעה".¹⁵

זמן. מהו זמן האירוע? לדברי באדיו, "האירוע מכונן את הזמן (החדש) שלו"; העבר נשלל מכול וכול ו"האמת נצחית".¹⁶ ז'יז'ק ודרידה, לעומת זאת, מצטטים שניהם את

13. להצגה מצוינת של תיאוריית האפקט של טומקינס ראו Eve Kosofsky Sedgwick and Adam Frank, *Shame and Its Sisters: A Silvan Tomkins Reader*, Duke University Press, Durham and London 1995

14. Peter Hallward, *Badiou: A Subject to Truth*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2003, p. 100

15. בתוך בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרור, לעיל הערה 4, עמ' 105.

16. הלווארד, *Badiou: A Subject to Truth*, לעיל הערה 14, עמ' 159.

דבריו של המלט על הזמן שחרג מעל כנו – *time is out of joint*¹⁷ – כדי לאפיין את זמן האירוע, אך כל אחד מהם מפרש אותם בדרכו. ז'יז'ק סבור שהחיבור הלא-צפוי של העבר עם ההווה פוצע את הנפש וכופה עליה חזרה, שכן, כפי שטוענת הפסיכואנליזה, לעבר תפקיד חשוב בהרכבה מזה של הזמנים האחרים, ולא ייתכן אירוע ללא חזרה כלשהי של עבר. גם בעיני דרידה זמן האירוע אינו זמן "משוחרר", פרוץ לגמרי, אולם לדעתו, הוא מקוטב דווקא ביחס לעתיד.¹⁸ העתיד חשוב, לשיטתו של דרידה, משום שכל אירוע פותח אופק ציפיות חדש לגמרי (לטוב ולרע), המפרק לעתים את התבניות ההיסטוריות השגורות. בפרשנות הפוכה למושג הטראומה הפסיכואנליטי, ובזיקה ל-11 בספטמבר, אומר דרידה: "[...] אנו מדברים על טראומה, וכך על אירוע שהזמניות שלו שייכת לא להווה עכשיו ולא להווה שעבר אלא למה שלא ניתן להציג, שעתיד לבוא [à venir] [...] הטראומתיות נוצרת על ידי העתיד, על ידי העתיד לבוא, על ידי האיום של הנורא מכול שיבוא, ולא על ידי האלימות ש'תמה ונשלמה'".¹⁹ אם יש משהו בדבריהם של באדיו ודרידה המעיד על הפניית עורף להגל הרי זה אימוץ הקרע עם העבר כתשתית של כל אירוע גדול; מכאן צומחת גם ההשקפה שלהיסטוריה, בניגוד לפרוזה, אין כוונת מכוון, נטייה, תכלית או נרטיב שיקשור את האירועים זה לזה.

המחנה השני: דלז

בניגוד גמור לדרידה, לבאדיו ולז'יז'ק, דלז גורס כי אין הבדל עקרוני בין אירוע לאירוע. מבחינה מטאפיזית, כל האירועים שווים זה לזה. כל אירוע הוא יוצא דופן וייחודי בדרכו: מלחמה, מים קופאים, אליס הגדלה וקטנה, השעה חמש אחרי-הצהריים, קפטן אחאב בהיעשות לווייתן, סופה ארקטית, דשא הפורץ מהאדמה – ולמעשה כל דבר שניתן לתארו באמצעות צורת המקור של הפועל.²⁰

אונטולוגיה. האירוע, על פי דלז, הוא יחידה אונטולוגית יסודית. אירועים מורכבים מאירועים אחרים והם מחוברים זה לזה ובתוכם באינספור קשרים ותהליכי היעשות, והם

17. William Shakespeare, *Hamlet*, I, 5, lines 188-189. בתרגום אברהם שלונסקי: "נָקַע גִּלְגֵּל הַזְּמַן, חָרַג מֵעַל כְּנוֹ"; וראו ויליס שקספיר, המלט, נסיך דנמרק, תרגום: אברהם שלונסקי, ספרית פועלים, הקיבוץ הארצי – השומר הצעיר, מרחביה 1946, מערכה ראשונה, תמונה 5, עמ' 62.
18. Jacques Derrida and Bernahrd Stiegler, *Echographies of Television*, trans. Jennifer Bajorek, Polity Press, Cambridge, UK 2002, p. 10
19. בתוך בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרור, לעיל הערה 4, עמ' 112-113.
20. Gilles Deleuze, *The Logic of Sense*, trans. Mark Lester with Charles Stivale, ed. Constantin V. Boundas, Columbia University Press, New York 1990

מאכלסים את היקום, בדיוק כמו אטומים. הם בכחינת צד אחד (הצד הווירטואלי והלא-גשמי) של האריג שממנו בנויה הממשות; הצד האחר הוא ההתרחשויות האקטואליות. לכל אירוע וירטואלי טהור ייתכנו אינספור ביטויים אקטואליים (מצבי עניינים).

סובייקט. דלז, בניגוד לדרידה, לבאדיו ולז'יז'ק, אינו מעניק לבני האדם מקום מיוחד בבריאה; לשיטתו, האירוע הוא תמיד יש אימפרסונלי שלא נוצר בשביל האדם ולא מתכונן מולו. אירוע הוא אסמבלז' רגעי מורכב מאוד של משתתפים מסוגים שונים הנמצאים זה עם זה בסנירגיה ובתואם ברמות שונות ובממדים שונים; מבחינה מספרית, מעטים האירועים ביקום המערבים בני אדם. באותו אופן מסתכל דלז על האפקט של האירוע ובוחר אותו – שוב, בדרך אימפרסונלית – כהתרחשות המתקיימת בוירטואלי ובאקטואלי, ולא דווקא רק בנמען האנושי (אם איתרע מזלו ונקלע אליה).

מובן, משמעות. מבחינה מטאפיזית, אירוע ממוקם בין מצבי עניינים ובין השפה, בתחום שדלז מכנה (בעקבות גוטליב פרגה) "מובן" (sens). "אירוע" ו"מובן" הם מושגים נרדפים. כל אירוע-מובן עולה מתוך מצב עניינים מסוים בעולם ושייך לו, אבל הוא אינו ממוקם בתוך ההתרחשויות האקטואליות (מה קרה בפועל?), ולא בקוראת (איך את מפרשת את ההתרחשות?), אלא מרחף ביניהן.²¹ אפשר להקביל את האירוע למובן של יצירת ספרות: המובן הטהור של המלט הוא המאפשר למחזה להיות פתוח לפרשנויות ולתיאוריות רבות מספור, גם כאלו המנוגדות זו לזו. המובן נמצא בין הקוראת לטקסט, אך אין להבין את הקוראת כמעריך מסוים של הנחות קוגניטיביות אסתטיות, כמו, למשל, ב"תיאוריות תגובת הקורא" (reader-response theories), אלא כפוזיציה כללית, פתוחה לגמרי. כשקוראת תעלה את פרשנותה למחזה על הכתב, פרשנות זו לא תהיה המובן של הטקסט אלא מימוש ספציפי שלו, אקטואליזציה שלו. ובחזרה לאירוע: אין דרך לפרש אירוע. ניתן רק לבנות תיאור מורכב ככל האפשר של האסמבלז' והריבוי שהאירוע נתן להם ביטוי, של הכוחות הקדם-אינדיווידואליים הפועלים בו; לא הכללות אלא רק קונקרטיזציות. אסמבלז' זה, הנמצא בהכרח בתנועה, זקוק לפועל שימחיש אותו, אולם פועל זה יכול לשמש רק בצורת המקור משום שלצורה זו אין זמן וגוף והיא מבטאת תנועה והיעשות. "להוריק", "להיפצע", "להתפרע", "להתכלב" – ההיעשות של האירוע מאפשרת לו גם להיפצע וגם להתחדש, גם להשמין וגם לרזות, גם לרוץ צפונה וגם לרוץ דרומה. האירוע חייב להכיל גם את שתי האפשרויות המנוגדות זו לזו וגם את כל הטווח שביניהן. ואכן, מהפכה עשויה להסתיים גם במפח נפש (האביב הערבי) וגם בסדר חברתי חדש (עליית חומייני לשלטון).

21. שם, עמ' 22.

זמן. "האירוע מתקדם ונסוג בשני כיוונים בכת אחת והוא המושא התמידי של שתי שאלות: מה עומד לקרות? מה קרה זה עתה?", אומר דלז.²² מאחר שהאירוע אינו מצב עניינים, הוא אינו נמצא על קו רצף של עבר-הווה-עתיד (כרונוס). אי אפשר לסמן אותו בלוח השנה. הוא אינו ממוקם בהווה אלא בעבר שזה עתה חלף ובעתיד שעומד להגיע. זמן מיוחד זה נקרא "אֵיוֹן".²³

אפילוג: אירוע וספרות

נדמה כי רוב ההוגים במחשבה הקונטיננטלית, למעט דלז, עסוקים יותר בשאלת הסובייקט וזיקתו לאירוע מאשר באירוע עצמו כיש עצמאי בעל תוקף ונוכחות. הריאליזם של דלז מאפשר לו לבחון את העולם מנקודת מבט פוסט-הומניסטית. עם זאת, אף על פי שאצלו ואצל ממשיכיו ניתן למצוא אוצר מילים מגוון שנועד לתאר את היש הזה כהתרחשות וירטואלית ואקטואלית גם יחד, אין בדבריהם תיאוריה שלמה, גדולה, מפורטת, של האירוע. כדי להמחיש את הלאקונה הגדולה הזאת די אם נשווה את המצב בחקר האירועים למצב בחקר הסובייקט. מימי דקארט ואילך צמחה ספרות פילוסופית עצומה העוסקת בשאלת הסובייקטיביות וצדדיה השונים: גם של נמען שעשוי להיות נתין כנוע, צייתן, נלהב, וגם של מי שניחן ברצון חופשי, באוטונומיה ובתשוקה משלו. מהמאה התשע עשרה ואילך התפתחו לצד הפילוסופיה דיסציפלינות ושרדות שיח, כמו הפסיכולוגיה והפסיכואנליזה, המציעות רזולוציות מפורטות ביותר ומעניקות ידע שלא יסולא בפז על הפכים הקטנים ביותר של התנהגות הסובייקט כמעט בכל מצב שאפשר להעלות על הדעת, ואילו בתחום חקר האירועים אנחנו נידונים, בינתיים, להישאר ברמת הכללות הלא-מעודנות. אולם דומה שאת מה שלא קיים בתחום התיאוריה משלימה הספרות.²⁴ בכל יצירת ספרות – רומן, סיפור קצר, שיר, מחזה – מצויה הסתכלות מפורטת, דקדקנית ויצירתית באירועים מכל סוג ומין: אישיים, קולקטיביים, אנושיים ולא-אנושיים, מלאכותיים וטבעיים, כאלו שמסתברים

22. שם, עמ' 63.

23. שם.

24. הכוונה כאן אינה לסוגיה הסבוכה של "ספרות כאירוע", או "האירוע הספרותי", שהיא נגזרת של הדיון הכללי, והיא נידונה בהרחבה אצל מוריס בלאנשו וררידה מצד אחד ואצל דלז מצד שני. דיון שכוה מחייב מאמר נפרד, וראו בהקשר זה, Ili Rowner, *The Event: Literature and Theory*, University of Nebraska Press, Lincoln and London 2015, pp. 161-240. לדיון מרתק באירוע ספרותי ספציפי ובהשלכותיו על קריאת ספרות והבנת תפקידה (המפגש עם הלווייתן הלבן בספרו של הרמן מלוויל מובי דיק) ראו: Eyal Peretz, *Literature, Disaster, and the Enigma of Power: A Reading of "Moby-Dick"*, Stanford University Press, California 2003

בעולמנו וכאלו שהם פרי הפנטזיה המוחלטת. הספרות עוסקת גם בסנסציוני, בנדיר ובלא שגרתו וגם ביומיומי, בארצי, בטריטוריאלי ביותר. לפחות מהבחינה הזאת, דלז קרוב לספרות. סופרים ומשוררים רשאים לבנות אירוע מכל חומר, לדגום אירוע על פי הסדר וההרכב הנראים להם נחוצים ולתחום את גבולותיו בהתאם למוטיבציות הסיפוריות שלהם. הם יכולים לקשור אירוע לגיבור או לקבוצה מסוימת אך גם לפרק את הזיקה ביניהם במחי משפט אחד. וכפי שאומר המלט: "יש בשמים ובאדמה יותר דברים, הורציו, מכל מה שחלמה הפילוסופיה שלך".²⁵

25. ויליאם שייקספיר, המלט, מאנגלית: דורי פרנס, מערכה ראשונה, תמונה חמישית, <https://www.shakespeare.co.il/play.php?play=hamlet&text=51>

הערה ביבליוגרפית: למרבה ההפתעה, מעט מחקרים השוואתיים עוסקים במושג האירוע. המוצלח שבהם, לדעתי, הוא זה של טוצ'ינג, "What is an Event? Probing the Ordinary/Extraordinary, Distinction in Recent European Philosophy", לעיל הערה 1. עמדתו התיאורטית של ז'יז'ק בנושא זה אמנם מקופלת בחלקה בספר שפרק הפתיחה שלו מתורגם כאן, וראו Slavoj Žižek, *Event: Philosophy in Transit*, Penguin Books, London 2014, תיאוריית הטראומה וגם על תיאוריית האינטרפלציה, כשתי מסגרות התייחסות לסובייקטיביות, הדיונים במושג האירוע פזורים בכל כתביו. באדיו כתב ספר נגיש יחסית המציג את עיקרי תורתו, וראו אתיקה: מסה על תודעת הרוע, לעיל הערה 2. להבנת גישתו של באדיו ניתן להיעזר גם בספרו של פיטר הלווארד, *Badiou: A Subject to Truth*, לעיל הערה 14. באשר לדרידה, עמדתו בשאלת ה"אירוע" אמנם עקבית ויציבה, אבל היא מפורזת בכתביו המאוחרים, ולא בטקסט בסיסי אחד שממנו ניתן לגזור אותה. לשם פשטות הסתמכתי על כתבים פופולריים (יחסית), וראו בוראדורי, פילוסופיה בזמן טרור: שיחות עם הברמאס ודרידה, לעיל הערה 4, עמ' 158-99; ז'ק דרידה ואליזבת רודינסקו, מה ילד יום... מצרפתית: אבנר להב, חרגול, תל-אביב 2003, עמ' 62-78; "A Certain Impossible Possibility of Saying the Event", Jacques Derrida, trans. Gila Walker, *Critical Inquiry*, 33:2, Winter 2007, pp. 441-461, וכן דרידה וסטגלר, *Echographies of Television*, לעיל הערה 18, עמ' 3-27. לסיכום מועיל של תפיסת האירוע אצל דרידה ראו "An Event Worthy of the Name, a Name Worthy of the Event", Daniel Smith, *The Journal of Speculative Philosophy*, 29:3, 2015, pp. 387-394, על תפיסת האירוע אצל דלז ראו בספרו *The Logic of Sense*, לעיל הערה 20. להצגה בהירה של תיאוריית האירוע אצל דלז ראו "The World Seen from Within: Deleuze and the Philosophy of Events", Paul Patton, *Theory & Event*, 1:1, 1997, pp. 197-211. להשוואה מורכבת מאוד בין דלז לבאדיו ראו "If Not Here, Then Where? On the Location and Individuation of Events in Badiou and Deleuze", *Deleuze Studies*, 3, 2009, pp. 97-123.

